

Legioonalaisen vaatetus

Sakari Saaristo, 2018

Vähimmillään sotilas tarvitsee tunikan, vyön ja kengät. Tällöin elävöittäjä voi esittää sotilasta, joka ei ole taistelutehtävissä. Sotilaan tunnistaa aina sotilasvyöstä, joka on koristeltu metallisin laatoin. Kylmän sään varustukseen kuuluvat kaulahuivi, viitta, säärikääreet ja villasukat, mutta näitä ei kesällä tarvita. Autenttisten tekstiilien hankinta luo pätevän pohjan uskottavalle elävöitykselle.

Tunika – *Tunica*

Tunika on välttämättömin roomalainen vaatekappale, mutta onneksi myös kaikista helpoin valmistaa itse. Tunikaan tarvitaan vain yksi suorakulmainen pala kangasta, joka taitetaan kaksinkerroin, ommellaan sivut yhteen, jätetään käsille aukot ja leikataan päntie auki.

Tunikan leveys on mitta ihmisen kyynärtaipeesta kyynärtaipeeseen, kun kädet on levitetty sivuille. Tunikan kuuluu olla hyvin leveä, ja tämä leveys muodostaa lyhyet ”hihat” kun tunika puetaan päälle, ja näin erillisille hihoille ei ole tarvetta. Pituus on hartioilta hieman polven alapuolelle, joskin tunika kerätään vyön avulla ylemmäs, niin että helma laskeutuu vähän polven yläpuolelle. Tunikan kuuluu istua ihmisen päälle yhtä hyvin kuin teltaa, ei kuten T-paita.

Tunikan kankaan tulee olla villaa. Se voi olla paksua ja lämmintä kangasta, tai ohuempaa ja viileämpää. Saumat tulee ommella mahdollisimman huomaamattomasti, sillä alunperin tunikakankaat kudottiin valmiiseen mittaan, jolloin reunoja ei erikseen tarvinnut päätellä. Villakankaassa tulee näkyä kudokset (eli kude- ja loimilangat). Modernit villat on usein huovutettu, niin ettei kudontakuviota näy.

Sallitut villan kudokset:

2/2 ruututoimikas (diamond twill, kaikkein yleisin, esim. 60% Vindolandan keisariajan löydöistä)

2/2 murtotoimikas (chevron twill)

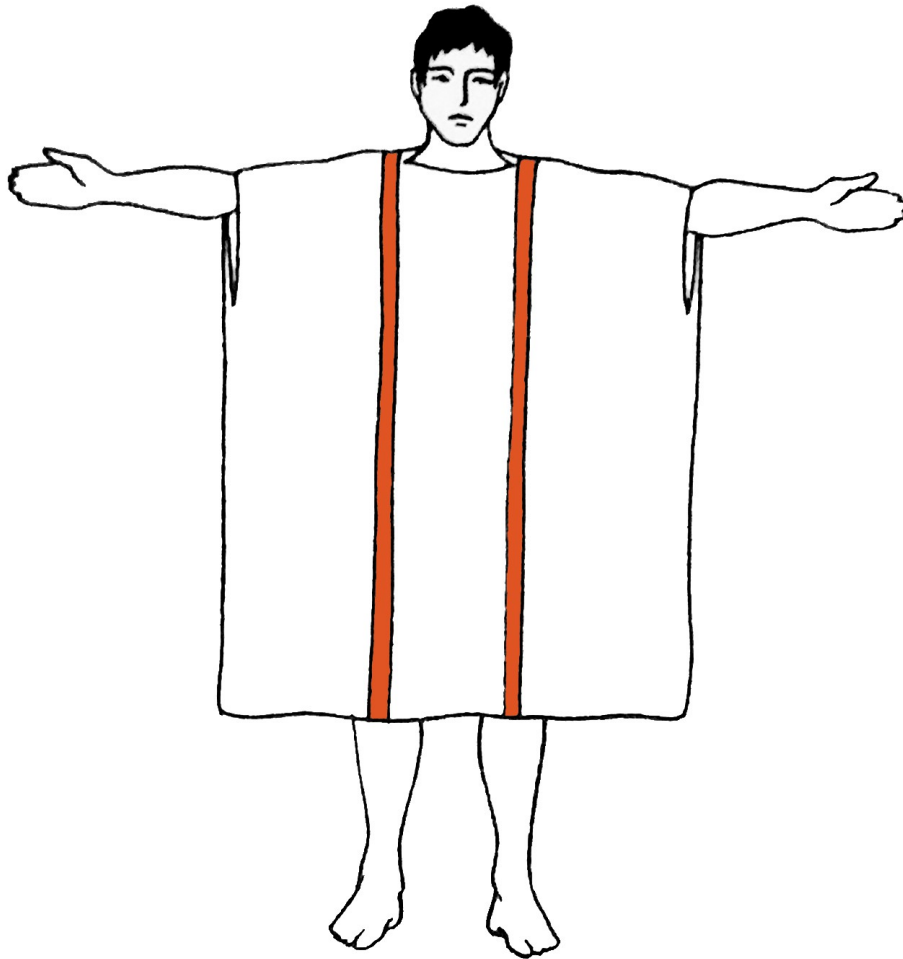
”täysi korikudos” (full basket weave)

”puolikas korikudos (half basket weave)

palttina (plain weave)

Villainen tunika voi olla monen eri värinen. Väri vaihtoehdoiksi käyvät kaikki luonnolliset värit.

Kiellettyjen listalla ovat ainoastaan pikimusta, muu hyvin tumma väri (tummat värit oli varattu suruasuihin), sekä purppura (violehtava punainen), joka oli äärimmäisen kallis ylellisyysväri, johon vain rikkailla oli varaa. Toivon etteivät myöskään kaikki halua punaista tunikaa, koska on kliše ja virhekäsitys että kaikki legioonalaiset olisivat pukeutuneet punaisiin tunikoihin. Myöskin on hyvä jos legioonalaisilla on erivärisiä tunikoita, sillä missään lähteessä ei sanota että kaikilla kuuluisi olla samanväriset vaatteet. Tavallisimmat värit olivat luonnonvalkoinen, sekä villan luonnollinen väri.

Sallitut tunikan värit:

luonnollinen villan väri (vaihtelee valkeasta harmaaseen ja ruskeaan)

luonnonvalkoinen (valkaistu)

ruskean kaikki sävyt

punaisen kaikki sävyt

monet eri keltaisen sävyt

monet eri vihreän sävyt

vaaleansininen (morsinko)

tummansininen (indigo)

Koristelu

Tunika voi olla yksivärinen ja koristeeton, tai se voi olla koristeltu kahdella pystyraidalla, joitten nimi latinaksi on *clavi* (yksikkö: *clavus*). Pystyraidat kulkevat aivan pääntien vieritse hartioilta helmaan asti, kummankin puolen tunikaa (raitojen väli on siis noin vaaksan mitta). *Clavi* oli oikeasti kudottu suoraan kankaaseen kiinni, mutta koska tällaisen kankaan löytäminen valmiina on mahdotonta, ja teettäminen hyvin kallista ja hidasta, on myös sallittua ommella nauhat erivärisestä kankaasta tunikaan kiinni. Sotilasvaatteiden *clavi* olivat ilmeisesti yleensä punaiset, mutta sininen on toinen mahdollinen väri vaihtoehto. *Clavi* ovat parin sormenleveyden levyiset, eivät tätä leveämmät. Tuplasti tätä leveämmät *clavi* ovat senaattoriluokan tunnus. Purppuranväriset *clavi* olivat senaattorien ja ritarien yksityisessä käytössä, joten sellaiset ovat kiellettyjä tavallisilta sotilailta.

Vyö – *Balteus*

Tunikaa ei koskaan käytetty ilman vyötä, koska se näyttää naurettavalta. Joskus sotilaita rankaistiin seisottamalla heitä asennossa pelkässä tunikassa, ilman vyötä.

Vähimmillään tunikan voi sitoa vyötäisille narulla, kangasnauhalla tai koristeettomalla nahkavyöllä. Sotilaalla kuuluisi kuitenkin olla sotilasvyö (*balteus*, myöhemmin keisariajalla nimeltään *cingulum*), josta hänet tunnistaa sotilaaksi, vaikkei hänellä olisi mitään muuta kuin vyö ja tunika yllään.

Balteus on nahkaa, se voi olla värjätty jollain värillä (sininen, punainen, vihreä tms.), sen reunat voi koristella ompeleilla, mutta tärkeimpänä koristeena ovat metalliset levyt vyön pinnalla.

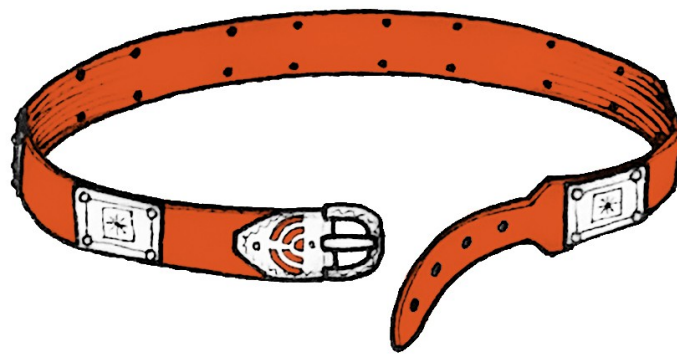
Koska vyö oli sotilaan tunnusmerkki, legioonalaiset käyttivät usein paljon rahaa voidensa koristeluun erilaisin metallilaatoin. Vyö ei koskaan voi olla liian hieno, se on sotilaan arvostuksen tunnus ja varallisuuden osoittaja. Tasavallan ajalla vyön levyt ovat vaakatasossa olevan suorakaiteen muotoisia, litteitä, kulmistaan vyöhön nitattuja, ja koristeltu erinäisiä uurrekuvioin. Levyt voivat olla hopeaa, pronssia tai messinkiä. Levyjen ei suinkaan ole pakko peittää vyön koko pituutta, vaan niiden väleihin saa jäädä rakoja (kenties levyjen itsensä levyiset, ehkä pienemmät, ehkä suuremmat). On myös mahdollista että koristelevyjä ei hankittu kerralla, vaan pienemmissä erissä (on spekuloitu: kenties yksi joka taistelun jälkeen?), joten sotilasvyöksi kelpaa myös vyö,

jossa on vain vähän, tai ei vielä ollenkaan koristelevyjä.

Vyön solki on pronssia tai messinkiä, ja se voi olla jopa hopeoitu. Solki on D-kirjaimen muotoinen ja usein hienosti koristeltu. Vyö on leveämpi siltä kohdista mikä kiertää vyötärön ympäri, ja soljen läpi kulkeva kärkiosa on huomattavasti kapeampi (ehkä vain puolet muun vyön leveydestä). Kapeammalla osuudella ei ole koristelevyjä, vain reiät soljen kieltä varten.

Tasavallan aikaisissa vöissä ei vielä ole ”esiliina-nauhoja”, kiliseviä metallisin nastoin ja levyin koristettuja roikkuvia nahkahihnoja, jotka moni mieltää roomalaiseen sotilasvyöhön kuuluviksi. Ne tulevat käyttöön vasta keisariajalla.

Balteus-vyöhön kiinnitetään myös roikkumaan miekka ja mahdollinen tikari, olan yli kulkeva miekkavyö ei ole vielä rivisotilailla käytössä.

Sandaalit – *Caligae*

Tunikan ja vyön lisäksi sotilas tarvitsee jalkineet. Joskus niitä sanotaan sandaaleiksi, joskus saappaiksi, toisinaan puolisaappaiksi, mutta kyseessä ovat joka tapauksessa roomalaiset sotilasjalkineet, caligat (*caligae*).

Caligat ovat varsin tukevaa nahkaa, ne sidotaan nahkanyöreillä kiinni, ja niiden pohjissa on kenkänauloja. Kenkänaulat tekevät sandaaleista hyvin pitävät nurmikolla ja hiekalla, mutta kivilattialla ne ovat vaarallisen liukkaat.

Vapaavalintaiset pukineet

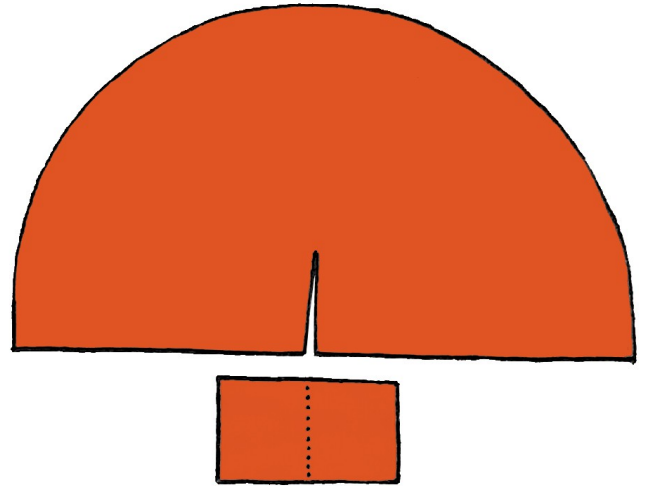
Viitta – *Paenula*

Sotilailla oli huonon kelin varalle viitta, joka suojasi kylmältä, tuulelta ja sateelta. Viitta (*paenula*) oli ehkä itaalinen, tai sitten kreikkalaisperäinen vaate. Se oli puoliympyrän muotoinen, ja siihen kuului neliskulmainen huppu pään suojaksi. *Paenula* ulottuu vähintään pakaroiden alapuolelle, mutta voi ylettyä puoleen sääreenkin.

Paenula on aina villaa. Villakangas voi olla joko paksua tai ohutta, riippuen siitä kuinka paksun ja lämpimän (ja samalla painavan) viitan käyttäjä haluaa. Suosittelen paksua kangasta. Viittakankaassa oli lanoliinia, lampaanvillan luontaista vedenpitoainetta, joka nykyvilloista on useimmiten poistettu. Tämä ei ole välttämätöntä, mutta viitasta saa paremmin säänkestävän käsittelemällä sen uudestaan lanoliinilla. Lanoliinia saa ostaa purkissa, ja se täytyy työläästi hangata kankaaseen kiinni. Viitta voi olla minkä värinen tahansa (katso tunikan sallitut värit), ja se voi olla joko huovutettua tai huovuttamatonta villaa (jossa langat vielä näkyvät). Harvoissa seinämaalauksissa, joissa *paenula* on kuvattu, sen värinä on joko tumma harmaanvihertävä, tai useammin vaaleanruskea (kamelin värinen).

Huppu on ommeltu joko yhdestä pitkästä pään yli kulkevasta suorakaiteesta, tai sitten kahdesta pienemmästä neliömäisestä kappaleesta. Hupun täytyy olla sen verran kookas että sen alle mahtuu päässä oleva kypärä (vähintään viisi senttiä lisää korkeutta pään päälle).

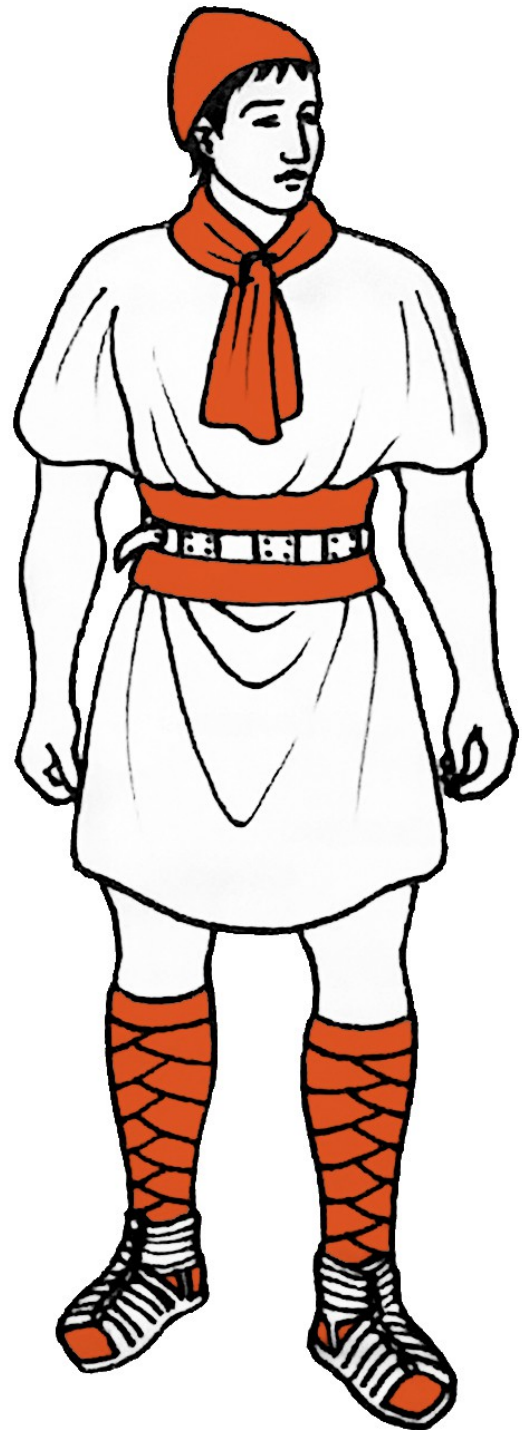
Viitta kiinnitetään edestä yhdellä tai useammalla napilla (mahdollisesti kaksi – neljä on hyvä määrä). Napit ovat puisia tai luisia puikuloita, jotka ovat narun päässä, ja viitan toisella puolella on narusta tehdyt lenkit napeille. Viitta voi olla myös ommeltu edestä kiinni, ei kuitenkaan koko matkaltaan (enintään ehkä napaan asti).

Huopalakki – *Pileus*

Antiikin Roomassa kuljettiin useimmiten paljaspäisenä, mutta hattujakin käytettiin. Eräs lieritön hatun muoto oli nimeltään *pileus* tai *pilleus*, ja se oli kopioitu kreikkalaisesta hatusta nimeltä *πίλος*, *pilos*, jota käyttivät merimiehet, kaivostyöläiset, vapautetut orjat, sekä kevyen jalkaven sotilaat. Kreikaksi tämän päähineen nimi tarkoittaa huopaa, ja se olikin yleensä villasta huovuttamalla tehty. Toinen materiaalivaihtoehto on nahka. Villainen *pileus* oli useimmiten valkoinen. Nämä hatut olivat varsin paksuja, osa oli puolipallonmuotoisia, osa melkein kartionmallisia. Tarpeeksi matala *pileus* toimii myös kypäränalusmyssynä.

Pileus assosioitiin vapauden kanssa, koska vapautuksen saaneilta orjilta leikattiin hiukset, ja he saivat värjäämättömän (valkean) *pileus*-hatun käyttääkseen sitä hiusten sijasta. Myös alemman sosiaaliluokan ihmiset käyttivät *pileusta* joskus, lähinnä kuitenkin *Saturnalia*-juhlan yhteydessä.

Kaulahuivi – *Focale*

Kaulahuivi (*focale*) on osa sotilaan vaateetusta, modernin kravatin kaukainen edeltäjä, ja sen pääasiallinen tarkoitus on suojella kaulaa haarniskan hankaamiselta. Sitä ei ole pakko käyttää, jos ei ole pukeutunut haarniskaan, mutta se antaa mukavan lisän pelkkään tunikaan ja vyöhön.

Kaulahuivi on aina villaa, sen verran pitkä suorakaiteen muotoinen kaistale, että se ylettää hyvin kaulan ympäri, ja päät jäävät roikkumaan rinnan korkeudelle. Huivi voi olla monen värinen (katso tunikan sallitut värit), ja voi olla hyvä idea tehdä värikäs huivi erottumaan kontrastina haaleanvärisestä tunikasta. *Focalen* voi sitoa itseensä kiinni, tai sitten kiinnittää sen pienellä pronssisella tai messinkisellä soljella (*fibula*), joka voi olla joko perinteisen roomalaisen kaarisoljen, tai harvemmin hevosenkengän muotoinen.

Haarniskan kanssa käytettäessä *focalen* päät voivat mennä haarniskan alle, vaikka tämä ei rengaspanssarin kanssa olekaan välttämätöntä.

Vyötäröliina – *Fascia ventralis*

Fascia ventralis oli vyötäisille kiedottu pitkä suorakulmainen kaistale villakangasta, joka suojeli tunikaa vyön ja siihen mahdollisesti kiinnitettyjen aseiden hankaukselta. Se kohentaa myös ryhtiä, on hyvä alaselälle, ja tekee tunikasta pelkän vyön sijaan entistä ryhdikkäämmän näköisen, korostaen samalla sotilaan vartalon atleettista muotoa. Sotilasvyö puetaan aina *fascia ventraliksen* päälle. Tätä vaatekappaletta ei käytetä haarniskan kanssa, vaan ainoastaan sellaisissa tehtävissä, joissa sotilas toimii puettuna vain tunikaansa.

Lannevaate / alushousut – *Subligaculum*

Lannevaate tai alushousut tunnettiin nimellä *subligaculum*. Se oli erityinen pala kangasta, joka oli käärittynä tietyllä tavalla lanteiden ympärille. Tämä vaatekappale oli tarpeen, mikäli elävöittäjä pitää tunikan päällään esityksessä. Gladiaattorit ja jotkin orjat saattavat kuitenkin tarvita lannevaatetta.

Subligaculum oli tehty mahdollisesti villasta, joskin pellava on toinen vaihtoehto. Se saattoi olla joko luonnonvärinen tai värjätty.

Varsinaisia lahkeellisia housuja (*braccae*) ei vielä tasavallan ajalla käytetty, ja roomalaiset pitivät housuja yleisesti barbaarisina ja naismaisina.

Säärikääreet – *Fasciae crurales*

Säärikääreitä (*fasciae crurales*) käytettiin kylmällä säällä, tai muuten säärien suojana esimerkiksi tiheää aluskasvillisuutta vastaan metsässä marssiessa. Niitä oli roomalaisajalla kahta mallia: joko tuubimainen kangas, joka peitti säären ja joka sidottiin kahdella nauhalla ylä- ja alapäästä, tai pitkä kangaskaistale, joka käärittiin monta kertaa säären ympärille. Jälkimmäiseen käyvät paremmin kuin hyvin viikinkielävöittäjien säärikääreet, sillä malli on pysynyt samana roomalaisajalta keskiajalle saakka. Säärikääreet ovat aina villaa, ja ne voivat olla värikkäät. Jos villassa näkyy kudonta, sen parempi. En todellakaan rupea vaatimaan mitään tuppilohulpioreunaisia itse kudottuja säärikääreitä, vaan villakankaasta leikatut suikaleet kelpaavat.

Missään tapauksessa säärikääreet eivät ole mitenkään pakollinen osa sotilaan vaatetusta, ja niitä käytettiin lähinnä erikoistapauksissa, kuten kylmällä ilmalla (ja yleensä vain kesäisin sodittiin).

Sukat – *Udones*

Sukat (*udones*) eivät ole välttämättömät, mutta ne lisäävät sandaalien mukavuutta jaloissa, ja suojaavat jalkateriä jonkin verran tikuilta, sekä tietysti kylmältä. *Udones* ovat villasukat, ja ne on tehty neulakinnastekniikalla (engl. *naalbinding*). Ne ulottuvat vain hieman caligoita ylemmäksi, ja monesti niihin on tehty isovarpaan mentävä osio erikseen muista varpaista sandaalien käytön helpottamiseksi.

Sukat voivat olla yksiväristä villalankaa, tai niissä voi olla monenvärisiä raitoja. Kaikki luonnolliset värit ovat sallittuja.

Mitä kannattaa tehdä itse ja mitä ostaa?

Suosittelena tekemään itse seuraavat vaatekappaleet: *tunica*, *balteus*, *focale*, *paenula*. Vyön solki kannattaa ostaa, mutta vyön voi tehdä helposti itse nahasta tai vanhasta nahkavyöstä vaihtamalla soljen ja tekemällä pieniä muutoksia. Vyön koristelevyjä voi ostaa myöhemminkin, niitä ei heti alkuun tarvita. Solki kaulahuivia varten kannattaa ostaa.

Sandaalit kannattaa tilata, jos ei ole koskaan aiemmin tehnyt kenkiä itse. Lannevaatteet, sukat ja säärikääreet ovat vapaavalintaisia vaateparren osia, eikä viittakaan ole pakollinen hankinta näin ensi alkuun, vaikka onkin helppo tehdä itse.

Autenttisia villakankaita saa monista nettikaupoista, esim. Wooltradesta.

Ompelu olisi hyvä tehdä käsin, mikäli kärsivällisyyttä riittää. Ompelussa voi kuitenkin oikaista ompelemalla sisäsaumat koneella, siis sellaiset, jotka eivät näy ulospäin. Päärmäys, eli reunojen ompelu, joka näkyy ulospäin, olisi suotavaa tehtävän käsin ompelemalla. Ompelussa voi käyttää joko villa- tai pellavalankaa. Langan väri voi olla sama kuin itse kankaassa, tai se voi olla kontrastina jokin muukin.